

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים**פרשת מקץ****"בְּמִרְכַּבַּת הַמְּשֻׁנָה אֲשֶׁר לוֹ"**

"וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכַּבַּת הַמְּשֻׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבָרָה וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם" ע"כ (מקץ מא מג).

בתרגום אונקלוס (שם) וארכיב יתיה **ברתכא תנייתא דיליה** ואכריוז קדמוהי דין אבא למלכא ומני יתיה על כל ארעא דמצרים, ע"כ.

בפ"י רש"י (שם) בד"ה במרכבת המשנה, השניה למרכבתו, המהלכת אצל שלו, עכ"ל.

-א-

אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה (כלאים שם) **פירש, והשלישית שהיא קשורה לרצועות,** ר"ל אותה העגלה השלישית התלויה בקרון אסור לישוב בה בזמן שכלאים מושכים אותו הקרון, וכו' עכ"ל.

ובפ"י פני משה (על הירושלמי שם) בד"ה בראשונה. על הא דקתני 'והשלישית' קאי, לפי שבראשונה לא היה מנהגם אלא לקשור שתיים עגלות כאחת, וזהו "מרכבת המשנה" דקרא (מקץ מא מג), ואח"כ עמד פרעה ועשה ג' עגלות קשורות, וזהו דכתיב "וכל רכב מצרים ושלישים על כולו" (בשלח יד ז) שהוסיף עגלה שלישית לכל מרכבה, כדי להושיב הרבה בני חיל בתוכם, וכשעמדה מלכות הרשעה הוסיפה ועשה אותן ארבעה, וכו' עכ"ל.⁵

ומתבאר דמה שכתוב "וירכב אותו במרכבת המשנה" הכוונה שהרכיבו במרכבה העשויה מב' עגלות, שהיא היתה העגלה החשובה שביניהם.

* * *

בספר בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ב - תוספת שבת אות ה) וכוון שבאנו לדבר מענין זה הידור מצוה עד שליש במצוה (בי"ק ט ב), **נבא לבאר מהיכן נפקא לן זה מן התורה,** דהנה הידור מצוה נפקא לן (שבת קלג ב) מפסוק "זה אלי ואנוהו" (בשלח טו ב) התנאה לפניו במצות, היינו לעשותה בהידור מן המובחר, **אבל שיעור שאמרו עד שליש לא נדע מקומו איה,** וגם מן הצורך להבין מה שייכות יש לשירת הים שיתבאר בו ענין הידור מצוה.

והנראה לבאר על פי מה דאיתא בתרגום המיוחס ליונתן בפסוק "ויקח שש מאות רכב בחור ושלישים על כולו" (בשלח יד ז), תירגם ומוליתא תליתאה על כולהון, ולכאורה לא נודע כוונתו. **והנראה לפרש על פי הירושלמי** כלאים (פ"ח ה"ב) הובא בפירוש הר"ש למשניות (כלאים פ"ח מ"ב ג). וכן הוא במדרשים (מכילתא ז א) והוא שמעולם לא היו נוהגין ליסע בעגלה רק עם סוס אחד, עד שבא פרעה שהיה בימי יוסף הנהיג ליסע במרכבתו בשני סוסים. ואחר כך פרעה שרדף אחרי ישראל היה אוסר שלשה סוסים בכל מרכבה, וזהו הפירוש 'ושלישים על כולו' (בשלח יד ז), וזה ג"כ כוונת התרגום יונתן 'מוליתא תליתאה' (היינו סוס, כענין מוליתות של בית רבי בגמרא [שבת נב א]).

ואם כן הוסיף פרעה הידור שליש בעבירה לרדוף אחרי ישראל. והנה השי"ת לקח ממנו נקם "סוס ורכבו רמה בים" (בשלח טו א) "ומבחר שלשו טבעו בים סוף" (שם ד), **על כן שוררו לפניו "זה אלי ואנוהו" (בשלח טו ב) אתנאה לפניו במצות** (מכילתא בשלח פ"ג). **וממילא נשמע דהידור מצוה עד שליש,** כמו שפרעה התנאה בהידור שליש בעבירה, והשי"ת מבחר שלשו הטביע בים סוף, **הנה מחויבים אנחנו להתנאות לפניו במצותו בתוספת שליש,** (ממילא לפי זה נדע דפירוש שליש בזה הוא חלק שלישי נוסף על השנים)⁶, עכ"ל.

הנה פירושו הוא לפי מה שפ"י הר"ש בירושלמי שפרעה הוסיף ג' סוסים במרכבה כדי שרוצו מהרה.

אמנם פירושו אתי שפיר גם לפי הרמב"ם שהוסיף עגלה שלישית בכל מרכבה כדי להושיב הרבה בני חיל בתוכם, ולכן גם מוסיפין שליש בהידור מצוה.

בפ"י ר"א מזרחי (שם) בד"ה במרכבת המשנה השנייה למרכבתו. ובא שם "המשנה" במקום השנייה שהוא שם התואר, כמו "את משנה התורה הזאת" (שופטים יז יח) שפירושו את התורה השנית הזאת, ששנים היו לו אחד כשאר כל העם, ואחד להיותו מלך (רמב"ם הלכות מלכים פ"ג ה"א), עכ"ל.

בפירוש הרע"ב עה"ת (שם) בד"ה במרכבת המשנה שנייה למרכבתו וכו', פי דאין לפרש מרכבת האיש המשנה למלך שהרי כתיב אשר לו כלומר שהיא למלך בקנין, לכך פי מרכבת המשנה שנייה למרכבתו, עכ"ל.

ובגור אריה (שם) השנייה למרכבתו. לא כמו דכתיב (ראה להלן מג, יב) "ומשנה הכסף תקחו בידכם", שפירושו לשון כפל (רש"י שם), דמאי רבותא שירכב בשני מרכבות, אלא השניה למרכבתו, עכ"ל.

ומבואר בכוונת רש"י במה שכתב לפרש 'מרכבת המשנה' השנייה למרכבתו המהלכת אצל שלו, הוא כדי שלא נפרש דהיינו מרכבת האיש המשנה למלך **וכמו שנתבאר ברע"ב.** גם שלא תפרש שהוא לשון 'כפלי' וכמו שכתוב "ומשנה כסף תקחו בידכם" דמאי רבותא שהיה רוכב על ב' מרכבות **וכמו שנתבאר בגור אריה.** ומה שנקרא 'מרכבת המשנה' ולא המרכבה השניה, הוא **כמו שנתבאר במזרחי** שהוא שם התואר כמו את משנה התורה הזאת.

-ב-

ברמב"ן (שם) במרכבת המשנה - השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו, לשון רש"י. והנה הוא שם, וכן "כהני המשנה" (מ"ב כג ד), "את משנה התורה הזאת" (שופטים יז יח). **והנכון** כי משנה תאר, כמו "ואנכי אהיה לך למשנה" (שמואל א' כג יז), "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש" (אסתר י א), וכן "כסף משנה" (להלן מג יב), תאר כמו כסף שני.

וכבר הביאו המדקדקים (רד"ק בספר השרשים שורש שנה) ראייה בהיות אלה כולם בסגול, ומשנה התורה וכל השמות בצרי, כמשפט הסמיכות. והענין, כי יש למלך מרכבת ידועה לו, כמו שנאמר "וסוס אשר רכב עליו המלך" (אסתר ו ח), ואחרת ידועה למשנהו, ואחריו לשליש, עכ"ל.¹

-ג-

בפירוש בעלי התוספות (שם) בד"ה במרכבת המשנה. מתחלה היו נוהגין שלא היה במרכבת העגלה כי אם סוס אחד, ויוסף תקן ב', ופרעה הוסיף עד ג' כשרדף אחר ישראל דכתיב 'ושלישים על כולו' (בשלח יד ז), ושלמה בא והוסיף עד ד' 'ומרכבה במאתים וסוס בחמישים'², עכ"ל.

במסכת כלאים (פ"ח מ"ג) המנהיג סופג את הארבעי והיושב בקרון סופג את הארבעים רבי מאיר פוטר והשלישית שהיא קשורה לרצועות אסורה, ע"כ.

ובפ"י הר"ש (שם מ"ב ג) בד"ה והשלישית שהיא קשורה, כגון סוסים קשורין בקרון וקשר שם חמור אף על גב דבלאו הכי אזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה:³ ירושלמי (שם פ"ח ה"ב) בראשונה לא היו אלא שנים דכתיב "וירכב אותו במרכבת המשנה" (מקץ מא מג), עמד פרעה ועשה שלש שניא 'ושלישים על כולו' (בשלח יד ז), עמדה מלכות

³ **בלבוש** (י"ד ס"י רצ"א * סע"י יד) קשר שני סוסים בקרון אחד אסור לקשור עמהם חמור, אף על פי ששני הסוסים יכולין למושכו בלא החמור, **מכל מקום החמור מסייע הוא שהוא מקיל עליהם המשא והוי מושך ואסור,** עכ"ל.

⁴ **שם:** וכך ראיתי בדברי הימים שלהם שהיו נוהגין ברומא כשנצחו לאיזה שונא וחזרו לרומא והביאו להמנוצח היו עושין מרכבה וקראו אותה מרכבת הטרוימפ"א, וקשרו עגלות זו לזו ובהם היו מושיבין בראשונה להמנוצח, וכן בשארי העגלות להמסייעים לכבוד ובאחרונה להמנוצח, וכך באו להעיר בקול צהלה ותרועה, עכ"ל.

⁵ **ועי' עוד** מה שכתב בזה בפ"י **משנה ראשונה** (על המשניות שם).

⁶ **ע"י בבא קמא** (ט א) ודו"ק.

¹ **ברד"ק** (שם) במרכבת המשנה, במרכבת השר שהיה משנה למלך, או פירושו כתרגומו, עכ"ל. **בפ"י רשב"ם** (שם) במרכבת המשנה, סוס או פרדה המיוחדת לרכוב עליה איש משנה למלך, אשר לו, עכ"ל. **ובאבן עזרא** (שם) המשנה מגזרת שנים, כי המלך כאחד, ואחריו המשנה כמו שני לו, ואחריו השלש כמו שלישי. מרכבת - עץ נתונה על ארבעה סוסים, ומרכבת שלמה לעדה, עכ"ל.

² **ע"י מלכים** (א' י כט) "וַיַּעֲלֶה וַיַּצְאָה מִקְרָבָהּ מִמְצָרִים בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת קָסָף וְסוּסֵי בַחְמִשִּׁים וּמֵאָה וְכָן לָקַל מַלְכֵי הַחֲתִיִּים וּלְמַלְכֵי אֶרֶץ בְּיָדָם יָצְאוּ", ובפ"י רש"י (שם) "וסוס בחמישים ומאה", למדנו שהמרכבה בארבע סוסי וכן בדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם, עכ"ל.